

ORDFORKLARINGER - Fra DRB 4. rk. 7. bd. suppl. med 1. rk. 6. bd. (middelalder)

- abbed:** klosterforstander (jf. prior) med næsten diktatorisk magt.
- abbedi:** kloster, der forestås af en abbed.
- absolution:** eftergivelse af syndeskyld, syndestraf og kirkestraf.
- adresse:** en indledende formel i et diplom, der anfører, hvem dette er rettet til.
- aflad:** eftergivelse af straf for begåede synder.
- akolyt:** en gejstlig, der har modtaget den højeste af de fire lavere gejstlige grader (under præst, diakon og subdiakon, men over exorcist, lektor og ostiar).
- allodialgods,** jord: jord, som besidderen ejer med fuld ejendomsret, i modsætning til den jord, over hvilken han kun har brugsret, navnlig som len.
- almindeligt kirkemøde** (koncilium) : se generalkoncilium.
- annater** (af annus): første års indtægt af et ledigt kirkeligt embede; denne indtægt tilfaldt for de mindre embeders vedkommende bispem, for de større paven.
- antifon:** egtl. vekselsang, korsang af menigheden delt i to afdelinger, eller med forsanger og kor; teksten var oprindeligt Davids psalmer, senere originale kirkesange (cantica).
- apostlenes fyrste:** Skt. Peder. Dennes vikar er paven.
- apostolisk:** udgået fra (henhørende under) pavestolen, hvis myndighed nedledes fra apostlen Peter.
- appellere:** indanke for højere retsinstant.
- arenga:** formel med en almengyldig motivering for udstedelsen af diplomer.
- artes:** de frie kunster, der ifølge Martianus Capella omfatter grammatik, dialektik, retorik, aritmetik, geometri, musik og astronomi, dyrkedes ved de middelalderlige universiteters laveste fakultet (artistfakultet), hvoraf nutidens filosofiske og naturvidenskabelige fakulteter har udviklet sig; artistfakultetets højeste grad var magister artium (liberalium).
- auditør:** således kaldes ved kurien de personer, der beskikkes bl.a. til at optage eller fælde dom i en sag.
- augustinere:** munkeorden dannet med forbillede i et præstefællesskab, som den hellige Augustin (død 430) skabte. Ordensmedlemmerne kaldes kannikker.
- autentisk:** ægte, troværdig.
- Ave Maria:** liturgisk bøn til jomfru Maria.
- baccalaureus:** indehaver af den laveste akademiske grad.
- band(lysning):** udelukkelse fra kirken og dens nådemidler.
- bede:** en på fyrstens anmodning vedtagen skat eller ydelse.
- benediktinere:** munkeorden stiftet af Benedikt af Nursia 529.
- beneficium:** de til et kirkeligt embede som løn for tjenesten henlagte formuer og godser, dernæst også selve embedet.
- birk:** en fra herredsinddelingen undtaget jurisdiktion, der havde særlig ret og domsmyndighed.
- bisidder (scabinus):** oprindelig (siden Karl den stores tid) et medlem af et fast dommerkollegium inden for det tyske riges enkelte kommuner; i visse stæder udvides dettes myndighedsområde, idet det kom til at overtage byrådets rolle.
- bol:** en efter bolantallet vekslende kvotapart af en landsbys tilliggende, også et jordmål; fandt oprindeligt anvendelse ved fordelingen af offentlige byrder.
- bord,** se fællesbord.
- brevfører,** -viser: ihændelever af brev.
- breviarium:** den bog, der indeholder alle til tidegudstjenesten hørende stykker: bønnerne, lektionerne og sangene, sædvanligvis også Davids psalter.
- bryde:** forvalter, bestyrer af gård.
- bulle:** pavebrev, navnet stammer fra det blysegel (bulla plumbea), der hang under et sådant.
- bygningsfond:** fabrica, kirkens formue.
- bymænd:** indbyggere i en købstad.
- cantate** (sc. Domino canticum novum): begyndelsesordene til introitusbønnen 4. søndag efter påske, dernæst betegnelse for selve søndagen.
- cathedraticum:** en fast årlig afgift til bispem af hver kirke i stiftet.
- celebrere:** fejre messe.
- chirograf:** se nr. 69 note 2. – en type dokumentation, hvor fx en overskrift med versaler på et dok. er skåret igennem på langs. Hver del opbevares af to personer, hvorefter de to del skal bringes sammen igen for at dokumentere ægtheden af et el. andet.
- circumdedert** (sc. me dolores mortis): begyndelsesordene til introitusbønnen 9. søndag før påske (septuagesima), dernæst betegnelse for selve denne søndag.
- cisterciensere:** munkeorden stiftet i 1098 af Robert i Cistercium.
- cluniensere:** munkeorden stiftet i 910 af Berno i Cluny.
- commune servitium** se servispenge.
- dagtingning:** forhandlingsmøde på en i forvejen fastsat dag.
- damsbånd:** jorddæmning ind over marken ved en mølledam.
- danefæ:** jordfundne værdigenstande af guld og sølv, særlig hvad der fandtes i gravhøje fra den hedenske tid og oprindeligt var medgivet de døde i graven som deres ejendom, men i kristen tid ansås for herreløst, hvorfor det tilfaldt kongen.
- datumsformel:** en afsluttende formel i et diplom med angivelse af udstedelsestiden.
- deger:** 10 huder eller skind.
- dedikation af kirke:** kirkeindvielse.
- degradere:** afklæde en gejstlig grad.
- dekan:** indehaver af en af de højere værdigheder

- ved et domkapitel, i Roskilde kapitlets formand.
- dekretaler:** samlinger af pavebreve af retsstiftende karakter.
- deus omnium** (sc. exauditor): begyndelsesordene til introitusbønnen søndag efter Kristi legemsfests oktav, dernæst betegnelse for selve denne søndag.
- devolutionsret:** den ret, der tilkommer en højere kirkelig myndighed m.h.t. besættelse af kirkelige stillinger, som ikke inden for en bestemt tidsfrist er blevet besat af en lavere kirkelig myndighed.
- diakon:** gejstlig grad næst efter præst. dignitet: fællesbetegnelse for de højeste gejstlige embeder inden for domkapitlet, f. eks. ærkedegn, provst og dekan.
- dictator:** forfatter, der har diceret f. eks. et brev.
- dictere:** forfatte ved dictat.
- diplom:** et under iagttagelse af bestemte garantigivende former som segl og/eller underskrifter udstedt brev, gerne af retligt indhold.
- distribution:** fordeling af årtidepenge og lign. blandt de kannikker, der overværer den daglige gudstjeneste.
- dominikanere:** sortebrødre, tiggerorden stiftet omkr. 1215 af spanieren Domingo Guzman.
- domkapitel:** se kapitel.
- domprovst:** provst ved et domkapitel.
- dotering:** tildeling af større gaver (faste indkomster o. lign.) til kloster eller kirke.
- drost:** navn på den højeste rigseembedsmand i middelalderen.
- drømt:** nedertysk udtryk for trimodius d.v.s. 3 hedebyeskæpper (a 6 skæpper).
- edikt:** forordning.
- eskatokol:** den afsluttende del af et diplom med datumsformel, vidneliste (underskriverformel) m.m.
- ekskommunikation:** udelukkelse af det kirkelige fællesskab.
- eksempt, eksimeret:** fritaget for de(n) nærmeste kirkelige overordnede jurisdiktion; som regel om dem, der er fritagne for bispens jurisdiktion og stillede direkte under paven.
- enemærke:** ager eller skov uden for fællesskabet.
- esto mihi** (sc. in deum protectorum): begyndelsesordene til introitusbønnen 7. søndag før påske (quingagesima), dernæst betegnelse for selve denne søndag.
- executoria:** eksekutionsbrev, der nærmere angiver, hvorledes en pavelig bestemmelse skal føres ud i livet.
- eximeret:** fritaget for den nærmest overordnede kirkelige jurisdiktion, som regel om dem, der er fritaget for bispens jurisdiktion og stillet under paven.
- ex(s)urge** (sc. quare obdormis domine): begyndelsesordene til introitusbønnen 8. søndag før påske; dernæst betegnelse for selve denne søndag.
- faldsmål:** tilfælde af nævninges fald, d. v. s. uret ed, mened.
- fang:** en landsbys el. en herregårds hele område. [tilliggende, overdrev, græsmark - Kalkar]
- fed:** de hanseatiske byers afmærkede (lavtliggende) områder på skånemarkederne, inden for hvilke særlige retsregler gjaldt.
- fjerdning:** en fjerdedel af et bol, af en købstad eller af et herred.
- flodemål:** det område, der dækkes af vandet, når dette opstemmes i en mølledam.
- floriner:** opr. florentinsk guldmønt, præget år 1251 med en lilje (flos), byvåbnet; senere taget som mønster ved møntprägningen flere steder.
- flække:** beskeden købing (oppidum).
- foged:** oversættelse af aduocatus, den kongelige eller biskoppelige embedsmand (lensmand), der forvalter et eller flere herreder med underfogeder (officialer) som medhjælpere. – også 3) hertugelig eller grevelig embedsmand. Fogeden besørger lokalforvaltningen og opkræver de lokale afgifter.
- fogedi:** en fogeds forvaltningsområde.
- forband:** oprindelig vistnok forbud til skib mod at forlade landet, siden frikøb herfor eller vare- (eller skibs-) afgift, som fremmede skulle erlægge i købstad (eller havn).
- forlover:** garant, kautionist.
- forte:** en landsbys fællesveje, samlingsplads for kreaturer, udyrket fællesjord o. lign.
- forved:** form for pantsætning, hvorved ejendomsretten over pantet går over til panthaveren, hvis pantet ikke indløses til en givet, kortfristet termin.
- forøger** (rigets): middelalderlig gengivelse af den tyske kejsertitels Augustus (Mehrer des Reichs).
- franciskanere:** gråbrødre, tiggerorden, stiftet omkr. 1210 af Frans af Assisi.
- fravinde (el. afvinde):** erhverve ad rettens vej (ved proces).
- frugt:** romerretligt udtryk for udbytte, afkastning.
- frugtnydelseret:** den ret, man har som brugshaver over ejendom, som tilhører en anden.
- fællesbord** (mensalgods): gods, hvis indtægter går til et gejstligt samfunds (kapitels el. lign.) underhold.
- fælleshånden:** lensretligt udtryk for, at flere på en gang havde del i forleningen.
- fællig:** løsøre, som tilhører jordens ejer og dyrker i fællesskab.
- gaudete** (sc. in domino semper): begyndelsesordene til introitusbønnen 3. søndag i advent, dernæst betegnelse for selve denne søndag.
- genbrev:** 1) en skriftlig forpligtelse svarende til den modparten har udstedt; 2) skriftligt vidnesbyrd, der automatisk standser låsefølgningen, jf. låsebrev.
- generalkapitel:** 1) den forsamling, der har den

- øverste myndighed inden for visse munkeordener; også om denne forsamlings møde. 2) fuldstændigt kapitemøde.
- generalkoncil:** almindeligt kirkemøde under pavens forsæde.
- generalofficial:** en bispeofficial, der har uindskrænket fuldmagt til at optræde på bispens vegne i verdslige anliggender, til tider også i gejstlige.
- grammontenser:** eremitorden stiftet i 11. årh. af Stefan d'Auvergne.
- grot:** (af lat. grossus, stor): betegner ofte en beregning efter vægten af et møntsteds store mønter; i Danmark om mønter fra Tours, groten, der havde en finvægt på 3,9 gr. sølv. Den bevarede i tiden 1330-1373 sin sølvværdi konstant og kom til at spille en grundlæggende rolle i dansk møntvæsen. 12 groter (værdi lig en guldfloren) kaldtes for en skilling grot, og 5 skilling grot regnedes = 15 skilling engelsk = 45 skilling lybsk = 1 lødig mark sølv (efter kølnsk vægt, 233,8 gr.). Efter 1373 forringedes mønternes sølvværdi væsentligt, den ovenanførte ligning gjaldt dog i flere århundreder, men grotlødig mark er da kun en regningsenhed, ikke en værdienhed.
- guardian:** forstander for et franciskanerkloster.
- gudsfred** (treuga dei): den fred, der skulle råde i helgtiderne, og hvis brud straffedes af kirken.
- gælker:** den højeste kongelige embedsmand i Skåne. - leder af den finansielle (og retlige) forvaltning i Skåne, især på skånemarkederne.
- gæst:** fremmed købmand eller repræsentant for en sådan.
- gæsteri:** pligten til at forpleje en overordnet (gejstlig eller verdslig) og hans følge.
- gårdsæde:** fæster af et hus med en mindre jordlod, for brugen af hvilken han som vederlag præsterede arbejde for ejeren og en mindre afgift.
- gårdsædetoft:** den indhegnede plads, der hører til en gårdsædes beboelses- og avlsbygninger.
- hageplov:** middelalderlig regneenhed, der dannede grundlaget for beskatning i Venden og i Estland.
- helgbrud:** brud på de kirkelige helligdagsbestemmelser. - (se om følgerne helligbrøde). Dertil kom arbejde på helligdage (delictum laboris).
- helligåndshus:** helligåndssordenens hospitaler. Denne orden, efter sit symbol duen også kaldet duebrødrene, havde alene til formål at pleje de syge.
- helligbrøde:** bøderne for hellig brøde, dvs. vold udøvet i helgtiderne eller på helligdage; for sådan vold bødedes 3 mark til bispem, samtidig med at der som ved al anden vold bødedes til den forurettede og til kongen.
- hellige grader:** de såkaldte højere indvielser til præst, diakon og subdiakon.
- henlægge:** annektere (kirker og kirkegods).
- herlighed:** indbegrebet af alle øvrighedsrettigheder (dominium) en fyrste eller jorddrot kunne have over sine undergivne.
- hestestod:** en hingst med en flok hopper.
- hostie:** indviet nadverbrød.
- hovedlod:** en persons formue.
- hovedstol:** den oprindelige kapital uden påløbne renter.
- hufe:** et jordmål af vekslende størrelse (i Prøjsen mellem 15 og 40 Morgen [Mark]).
- humiliater:** en gren af benediktinerordenen, oprettet i 12. årh.
- højmester:** leder af den tyske orden med sæde i Marienburg.
- høvedsmand:** øverste befalingsmand på et kongeligt slot.
- immunitet:** den et gods tillagte fritagelse for at være undergivet de kongelige embedsmænds myndighed med hensyn til indkrævning af skatter, sagesfald o. lign.
- indgangsbon:** introitusbønnen, hvormed messen indledes.
- indiktion:** femtenårsperiode, hvortil der tages hensyn ved dateringer, således at et år bestemmes efter sin plads i en sådan femtenårsperiode, der begynder med år 3 f. Kr.
- indlager:** det forhold, at en ikke betalingsdygtig skyldner (eller dennes kautionsmand, -ster) må opholde sig på et sted, som han har forpligtet sig til ikke at forlade, før han har indfriet sin gæld.
- inhabilitet:** uegnet på grund af medfødte eller erhvervede egenskaber.
- inkorporere:** indlemme.
- inne:** ydelse til kronen (arbejdspræstation eller en dertil svarende afgift).
- interdikt:** forbud mod prædiken, forvaltning af sakramenterne, særlig dåb og kirkelig jordfæstelse. Det pålagdes oftest lokalt, men kunne dog også have form af personligt interdikt.
- interlokutorier:** domsafsigelser af midlertidig gyldighed (modsat: slutdom).
- intervenient:** den, der hos en konge, biskop eller pave formidler udstedelsen af et brev.
- investere:** højtideligt indsætte i et gejstligt embede.
- investitur:** (symbolfyldt) ikklædning af gejstligt embede.
- invocavit** (sc. me et ego exaudiam): begyndelsesord til introitusbønnen 1. søndag i fasten (6. søndag før påske), dernæst betegnelse for selve denne søndag.
- irregularitet:** udelukkelse fra at kunne ordineres eller modtage en højere vielsesgrad. itinerar: rejserute.
- itinerar:** rejserute.
- jernbyrd:** form for gudsdom bestående i, at en anklaget skal godtgøre sin uskyld ved at bære (kaste eller træde på) glødende jern.
- johanniter:** kirkelig ridderorden, reorganiseret 1113 af pave Paschalis II. Foruden de almindelige

- munkeløfter aflagde johanniterne et løfte om kamp for troen.
- jubilate** (sc. Deo omnis terra): begyndelsesord til introitusbønnen 3. søndag efter påske, dernæst betegnelse for selve denne søndag.
- judica** (sc. me Deus): begyndelsesord til introitusbønnen 5. søndag i fasten, dernæst betegnelse for selve denne søndag.
- junker**: ung fyrste eller fyrstesøn.
- jurisdiktion**: retshåndhævelse.
- justitiar**: dommer på kongens retterting.
- kamaldulensere**: italiensk munkeorden, stiftet 1018 af Ramualdo med hovedvægt på eremittilværelsen.
- kalatravensere**: gejstlig ridderorden, stiftet 1158 af abbed Raimund til værn mod maurerne; Calatrava er en kastiljansk ridderborg.
- kammer**: organ for finansforvaltningen.
- kammermester**: embedsmand, som især har finansvæsenet og bestyrelsen af skatkammeret under sig.
- kancellimæssig**: i overensstemmelse med de for et bestemt kancelli gældende regler for affattelsen af den pågældende (type af) skrivelse.
- kannik**: medlem af et domkapitel eller kollegiatkapitel.
- kannikernes bord**: se fællesbord.
- kanon**: 1) del af den katolske gudstjeneste (messen), 2) regel, bestemmelse.
- kanonikat**: kanniks embede.
- kanonisk**: i overensstemmelse med den kirkelige lovgivning (Corpus Iuris Canonici).
- kansler**: den rigsembudsmand, der stod i spidsen for kongens kancelli.
- kantor**: højere gejstlig indenfor domkapitlet, som ledede gudstjenesten i domkirken; visse steder med rang af prælat.
- kapellan**: præster, der i modsætning til sognepræster kun betjente enkelte personer eller grupper af personer med de kirkelige sakramenter.
- kapitel**: forsamling af ligeberettigede personer ved samme gejstlige institution, af munke ved samme kloster, af præster ved samme kirke (domkapitel eller kollegiatkapitel) eller af personer hørende til samme gejstlige orden (ordenskapitel, provinskapitel).
- kardinal**: medlem af kardinalkollegiet, der omfattede de højeste gejstlige i Roms stift. Oprindeligt bestod det af præsterne ved Roms hovedkirker (kardinalpresbytere) og af diakonerne ved byens 7 regioner (kardinaldiakoner). Fra 8. årh. kom hertil en række bisper (kardinalbiskopper). Bisperne havde den højeste rang, dernæst fulgte præsterne og diakonerne, og som en fjerde klasse nævnes undertiden kardinalsubdiakoner.
- kardinallegat** (egtl. legatus de latere): kardinal, der udsendes fra pavestolen, oftest i diplomatisk ærinde.
- kardinalpresbyter**: se kardinal.
- karene el. quadragene**: 1) en fasteperiode på 40 dage. 2) 40 dages offentlig kirkebod eller eftergivelse af syndestrafte, der kan forlades ved 40 dages kirkebod.
- karteusere**: munkeorden stiftet 1084 af Bruno af Köln.
- kirkemøde**: se rigskirkemøde, verdenskirkemøde.
- kirkeprovins (den danske)**: de 8 danske bispedømmer samt bispedømmet Reval.
- klausur**: indelukke, det med hegn eller mur omgærdede område nærmest et kloster.
- klerk**: en person, der er blevet kronraget og er indviet i de gejstlige grader, men ikke har nået den sidste grad, præstegraden.
- kogge**: et bredt skib med rundet for- og bagstav, anvendt især af hanseaterne.
- kollats**: 1) overdragelse af kirkeligt embede. 2) sammenkomst i et kloster, hvorunder der læstes højt af Cassians Collationes og indtoges et mindre måltid.
- kollegiatkirke**: kirke, der ikke er domkirke, men hvor gudstjenesten ligesom ved en sådan varetages af et samfund (kollegium) af gejstlige.
- kollegie**: gejstlig sammenslutning.
- kollekt**: 1) indsamling til kirkeligt formål; 2) del af messen (fællesbønnen: Lader os alle bede).
- kollektor**: opkræver af afgifter til paven.
- kommendator** (komtur): forstander for "huse" i johanniterordenen og i den tyske orden.
- koncilium**: kirkemøde.
- konsekration**: bispens indvielse af kirker eller kirkelige brugsgenstande.
- konservator**: paveligt ombud, der overvåger kirkers og fromme stiftelsers interesser.
- kontemplation**: selvfordybelse, indadvendthed med tanke på at blive ét med Gud.
- konvent**: et klostres munkesamfund.
- konventualkirke**: kirke med regelbundne gejstlige, undertiden også tiggermunkekirker (se nr. 90) eller katedralkirker.
- korporlig** besiddelse: romerretligt udtryk, der betegner den virkelige besiddelse (af et embede el. jord), hvis forudsætning er visse ceremonier.
- korporlig ed**: ed svoren med hånden på biblen, en relikvie eller anden hellig ting. Kristi legemsfest: kirkefest torsdagen efter trinitatis.
- kurien**: pavestolen.
- kustode**: forstander for en underafdeling af en ordensprovins hos franciskanerne.
- kværsæde**: årlig afgift, der ydes i stedet for leding.
- kyndelmisse**: missa candelarum purificatio — jomfru Marias renselsesfest, den 2. februar.
- kældermester**: den biskoppelige embedsmand, sædvanligvis en kannik, der bestyrer de biskoppelige indtægter, der indgik i fadeburet på bispegården.
- kældermester**: en biskops el. et klostres økonomiske forvalter.

- købing:** mindre (købstadlignende) by uden købstadrettigheder, hvor der drives handel (villa forensis).
- kølnsk vægt:** vægtenhed, 233,8 g pr. mark.
- landbo:** fæster på åremål.
- landbostavn:** en fæstegård.
- ladegård:** gengiver det latinske grangia. Cistercienserordenens ladegårde havde en særstilling med hensyn til skatter til kongen og tiendeydelser til kirken.
- landeværn:** forsvarskrig, modsat ledning.
- landstingshører:** var i senere tid en til landstinget knyttet embedsmand, der fungerede som stedfortræder for landsdommeren og havde at underskrive og forsegle landstingsakterne. På dette tidspunkt var det måske blot et andet navn for landsdommeren.
- leding:** pligt til at gøre krigstjeneste eller til i stedet at betale skat.
- legat:** 1) pavelig udsending, der er kardinal og udøver overordnet kirkelig myndighed inden for sit område. 2) ærkebiskop, der af pavestolen har fået tillagt overordentlige beføjelser af forbigående eller stedsevarende karakter.
- lektie, lektion:** stykke af den hellige skrift, kirkefædrene, helgenlegenderne o.s.v., som oplæses ved gudstjenesten.
- livgeding:** overenskomst angående en fyrstelig persons (navnlig en enkes) underhold, dernæst selve det gods, der tjener til vedkommendes underhold.
- lov, fæste:** afgive løfte om at præstere bevis ved partsed med mededsmænd.
- lov, hyde:** præstere bevis ved partsed (egen ed) med mededsmænd. (fra I,6 vs. ndf.)
- lovbyde:** tilbyde slægtninge jord til køb inden et salg el. tilbyde betaling af en pantegæld på tinge.
- lydbiskop:** se medbiskop.
- lægbroder:** ikke-gejstlig person, der i et klostres tjeneste udfører legemligt arbejde.
- læst:** varierende rummål for korn (f.eks. 40 tønder rug og hvede, 48 tønder byg, 80 tønder havre), idet værdien toges i betragtning. Bruges også om tørre varer, der fragtes med skib. lætare (sc. Jerusalem): begyndelsesordene til introitusbønnen 4. søndag i fasten, dernæst betegnelse for selve denne søndag.
- låsebrev:** kongebrev, der danner afslutning på den såkaldte låseforfølgning, hvortil hører 4 domsbreve, der fire gange efter hinanden tildømmer låseforfølgningens iværksætter det gods, som forfølges til lås; ved låsebrevet satte kongen ”sagen evindelig tielse på”.
- magister:** 1) indehaver af artistfakultetets højeste grad (magister artium); 2) leder af en orden eller ordensprovins.
- maglaug: se bagved**
- majuskler:** store bogstaver.
- mandat:** skrivelse, der pålægger modtageren at udføre et nærmere bestemt hverv.
- mandsed** (hominium, homagium): troskabsed, som aflægges af en lensmand til lensherren eller af en herremand til dennes herre (konge, hertug, greve eller biskop).
- mark:** 1 mark = 8 øre a 3 ørtug a 10 el. 12 penninge; 1 mark penge: en vis efter tid og sted skiftende del af 1 mark sølv. Samme inddeling bruges om korn, således at den til penning svarende mindste enhed er en skæppe; endelig bruges mark som jordemål om det til udsæd af en mark korn svarende areal.
- markgreve:** greve over et grænselandskab, en mark.
- mark gults, sølvs jord:** 1) bonitering efter jordens nominelle værdi. 2) jordmål.
- mark:** den rigsebedsmand, som var rigets øverste hærfører.
- matutina:** den første morgengudstjeneste, der holdtes ved daggry, »ottesang«.
- medbiskop:** tidligere kaldt lydbiskop, der sprogligt set betyder folkebiskop. Det latinske ord er suffraganeus, egentlig støtte(biskop) for ærkebispem; medbiskop dækker imidlertid stiftsbiskoppens stilling bedst, for så vidt gælder forholdet til ærkebispem, af hvem en biskop i 1200-tallet var så godt som uafhængig.
- med(for)lover: garant.**
- mensalgods:** gods, hvis indtægter går til gejstliges underhold.
- messe:** den katolske gudstjeneste, ved hvilken forvandlingen af brød og vin finder sted og alterets sakramente uddeles.
- metropolit:** ærkebiskop, der forestår en kirkeprovins.
- metropolitankirke:** hovedkirke i en kirkeprovins.
- midfastesøndag:** fjerde søndag i fasten.
- midsommergæld:** årlig skat, som udredes af de enkelte familier i købstæder øst for Lillebælt.
- ministerialer:** lensmænd, tjenestemænd, fogder. De tyske gejstlige fyrsters min. regnedes til rigsministerialerne.
- minuskler:** små bogstaver.
- misericordias** (sc. Domini cantabo): begyndelsesordene i introitusbønnen 2. søndag efter påske, dernæst betegnelse for selve denne søndag.
- missale:** messebog.
- monogram:** i de tyske konge- og kejserdiplomer en figur bestående af bogstaverne i udstederens navn og (dele af hans) titler, i de store pavelige privilegier sammensat af bogstaverne i ordet Benevalere.
- monstrans:** metalgemme, hvori relikvier eller (især) hostien opbevares, og som på visse dage fremstilles for menigheden.
- morarente:** den moderate rente (interesse), som det trods kirkerettens principielle forbud var tilladt at betinge sig.
- mundskænk:** rigsebedsmand. [?]
- mønten:** møntretten (en sjælden gang om

møntbygningen).

narratio: formel med en særlig motivering for udstedelsen af et diplom el. med omtale af omstændighederne ved dettes tilblivelse.

nådsensår: det tidsrum, i hvilket en afgået gejstlig eller hans arvinger har deli embedets indtægter.

notar: person, der af paven eller kejseren er beskikket til at udfærdige eller bevidne dokumenter.

notarialinstrument, notarialvidne: dokument udstedt af en notar.

novice: nybegynder eller elev i et kloster (inden afgivelse af munkeløftet).

nuntius: pavelig udsending, der ikke er kardinal.

nøglemagten: den myndighed, der er overdraget paven »derved at himmeriges nøgler er overdraget ham i den hellige Petrus' person «.

oculi mei: begyndelsesordene til introitusbønnen på den 3. søndag i fasten, dernæst betegnelse for selve denne søndag.

official: befuldmægtiget stedfortræder for 1) biskop, 2) foged.

officium: embede ved en domkirke, der ikke medførte en særlig rang for indehaveren (f. eks. kældermeisteren) i modsætning til indehaverne af digniteterne (f. eks. domprovsten).

ombudsmand: kongelig embedsmand, der som kongens repræsentant leder den lokale forvaltning inden for et vist område.

oplade: give afkald på (embeder), overdrage (gods).

orbodemål: forbrydelse, der ikke kan sones ved bod.

ordensmester: forstander for den tyske orden i Livland.

ordination: til de hellige grader, se disse.

orfejde: edeligt løfte om en fejdes ophør.

ottendedag (oktav): ugedagen efter en kirkefest.

ottesang: gudstjeneste eller bedetime, som holdes ved daggry.

otting: ottendedel af et bol.

palliet (pallium): skulderbort af uld med sorte kors, som paven overrækker ærkebispem som tegn på hans værdighed.

passionssøndag: 5. søndag i fasten.

patron: den, der har opført og udstyret en kirke eller et kirkeligt embede, og sammes arvinger.

patronatsret: ret til at foreslå præst ved den kirke, hvis patron man er.

peremptorisk: uden mulighed for udsættelse.

personat: gejstligt embede, hvis indehaver repræsenterede embedet som juridisk person.

pertinensformel: underafdeling af diplomets hovedformel, dispositio. Pertinensformlen opregner f.eks. ejendomme, der ifølge dispositio sælges eller gives bort.

plica: (fold), den smalle, nederste kant på pergamentet, som ombøjes for at sikre befæstelsen af seglet.

plov: jordmål.

pontifikat: paves regeringstid.

primas, Sveriges: ærkebispem i Lund som melleminstans mellem paven og ærkebispem af Uppsala.

prior: forstander for visse klostre (jf. abbed). [fx dominikanere]

priorat: ordensprovins inden for johanniterordenen, dominikanerordenen eller benediktinerordenen.

privilegium: 1) særrettighed. 2) dokument herom.

prokurator: 1) sagfører for gejstlige domstole, 2) forvalter af et kapitels fællesformue eller -indtægter.

protomartyr: den første martyr.

provinsialminister: leder af en franciskanerprovins.

provinsialprior: leder af en dominikanerprovins.

provinskoncil(ium): forsamling af biskopperne i en kirkeprovins, øverste lovgivende instans herfor i kirkelig henseende.

provision: besættelse af gejstligt embede af en højere el. højeste instans (pavestolen).

provst: gejstlig forstander for et kapitel (domprovst) eller for et distrikts gejstlighed (herredsprovst).

præbende: de indtægter og jordegods, der er tillagt et givet kannikedomme.

prædikebrødre: dominikanere.

prælat: overordnet gejstlig.

præmonstratensere: en orden, der levede efter den skærpede Augustinerregel, stiftet af Norbert af Xanten.

præsentsret: ret til at foreslå en kandidat til et gejstligt embede.

pund: 1) møntenhed = 20 skilling grot, sterling eller lybsk, 2) kornmål = 1/12 af en læst korn.

pönitentiar: pavelig embedsmand, der uddelte absolution i tilfælde, hvor svære forseelser var henvist til kurien.

quasi modo geniti (sc. infantis): begyndelsesordene til introitusbønnen 1. søndag efter påske, dernæst betegnelse for selve denne søndag.

quingagesima: 7. søndag før påske, fastelavnssøndag.

ratifikation: de styrendes godkendelse af udsendte forhandleres resultater.

redskud: befordring af kongen eller kongehusets personer, hvilket ydes som pligt.

reminiscere (sc. miserationum tuarum, Domine): begyndelsesordene til introitusbønnen 2. søndag i fasten, dernæst betegnelse for selve denne søndag.

regelbunden: en gejstlig, der er bundet af en ordensregel (modsat verdensgejstlig).

rentesynd: ulovlig rentefortjeneste (modsat den af kirken tilladte rente: se morarente). replik: indsigelse mod indsigelse.

reservation: pavens ret til at forbeholde sig besættelse af ledige gejstlige embeder. residere: være bosat i stiftsstaden (om kannikker, som derved fik ret til andel i de uvisse indtægter).

residere: 1) om kannikker, der har bopæl i

- stiftsstad. 2) om præster, der har bopæl ved en kirke.
- reskript:** pavelig svarskrivelse.
- responsorier:** korvekselsange.
- retter:** gengiver det latinske iusticiarius, bruges i England om en højtstående rigseembedsmand, der var kongens stedfortræder m. m.
- retterting, kongens:** kongens domstol, der på kongens vegne forestås af rettere (iustitii).
- riddermændsmænd** el. riddermæssige mænd: gengiver det latinske militares, mænd, der af byrd hører til ridderstanden, men ikke har ridderværdigheden.
- rigskirkemøde:** se provinskoncil(ium).
- rigets forøger:** se forøger.
- rota:** pavelig domstol.
- sagefald:** kronens ret til bøder og selve bøderne.
- sakristan:** den, der i et kapitel eller kloster havde institutionens kostbarheder under sin bevogtning og omsorg.
- salve regina:** sekvens forfattet af biskop Petrus af Compostella til ære for jomfru Maria; synges efter completoriet, dagens sidste tidebøn.
- sandemænd:** nævninger, der skal sværge om drab, sår, voldtægt, hærværk og markskelstridigheder.
- scabiner:** et kollegium i hollandske byer med både dømmende og administrativ myndighed.
- sekret:** højtstående persons personlige segl (modsat "det store segl").
- septuagesima:** 9. søndag før påske.
- servispenge** (servitium commune): afgift til det pavelige kammer af bisper og højere gejstlige i anledning af deres udnævnelse. sexagesima: 8. søndag før påske.
- simoni:** handel med gejstlige embeder eller verdslig indblanding i besættelsen heraf.
- sitientes** (sc. venite ad aquas): begyndelsen af introitusbønnen lørdagen efter Lætare (s.d.), dernæst betegnelse for selve denne lørdag.
- sjælesorg** (cura animarum): varetagelse af alt, hvad der kan føre til menneskenes frelse, i et sogn bl.a. sognepræstens modtagelse af skriftemål og uddeling af syndsforladelse.
- skat(kammer)mester:** kannik, der leder et kapitels økonomiske anliggender.
- skiben:** militærlægd som del af et herred særlig til udrustning, bygning (eller køb) af et ledingskib.
- skilling:** = solidus = 12 penning lybsk eller 12 groter eller 12 penning sterling.
- skismatiker:** en som volder kirkesplid.
- skolar:** pebling, studerende.
- skolemester:** kannik, der forestod domskolen.
- skyldjord:** gengiver det latinske terra in censu, jord i skyld.
- skæppe:** rummål, hvoraf der gik 240 på en læst hvede, 288 på en læst byg og 480 på en læst havre.
- soner:** opr. nedertysk ord, der betyder 1) forlig, 2) traktaten om et sådant forlig.
- skøde:** overdrage grundejendom.
- snekke:** se nr. 16 note 3. [små, slanke skibe i modsætning til koggerne. Ej spec. krigsskibe på denne tid?]
- spedalskhus:** hospitaler for spedalske, sædvanligvis indviet til St. Jørgen og liggende uden for byerne.
- stod:** en hingst med en flok hopper (ifl. Jyske Lov ialt 12 eller flere heste).
- stol,** St. Peters: kirkefesten Petri ad Cathedram den 22. februar.
- stud:** navn på en fast årlig afgift (i naturalier) til kongen.
- stuf:** stykke jord, bl. a. en parcel af en gård, som ved salg eller gave er kommet på andre hænder end selve gården.
- subdelegeret:** bemyndiget af en iudex delegatus til at være dommer i hans sted.
- subdiakon:** den laveste af de 3 højere gejstlige grader (subdiakon, diakon = degn, præst).
- suspension:** midlertidig afsættelse.
- svend:** gengiver det latiske famulus, der både kan betyde (den adelige) væbner og (den borgerlige) svend.
- synodalvidne:** se nr. 79 med note 7. [synodalvidner ved afgørelsen af helgbrud på sognestævne ved kirken]
- synode:** møde af et stifts gejstlighed under forsæde af bispen.
- sysselting:** ting, der afholdes i de jyske sysler, og som ikke udøver lovgivende eller egtl. dømmende myndighed, men som dog i flere henseender benyttedes som de øvrige ting (f. eks. til skødning o. lign.).
- sækulargejstlig:** gejstlig, der ikke er underkastet nogen ordensregel (modsat: regelbunden).
- tamperdag:** benævnelse på 4 fastedage ved de enkelte kirkelige kvartalers begyndelse, nemlig onsdagen efter askeonsdag, efter pinse, efter korssets opløftelse (14. sept.) og efter St. Lucia dag (13. dec.). Navnet af lat. quatuor tempora (de fire tider).
- tingsvidne:** skriftlig bevidnelse om, hvad der var foregået på tinge (almindeligt siden begyndelsen af 14. århundrede).
- toft:** den til hver gård hørende indhegnede plads med huse, have o.l. I byerne = grundstykke.
- tonsur:** kronragning som kendetegn for den gejstlige stand.
- translation:** højtidelig overførelse af en helgens relikvier.
- transsumere (transsumpt):** gentage (afskrive) et ældre brev.
- Traveøl:** øl fra Trave, d.v.s. lybsk øl.
- underkantor** (succentor): kantorens undergivne, der forestår klerkenes læsning og sang i koret under gudstjenesten.
- underskriverformel:** afsluttende formel i et diplom med underskrifter (subskriptioner).

ustunget: gengiver det i latinske vidisser almindelige ord: non abolitas; ved at gennemstikke et brev erklærer man det for ugyldigt.

vakance, vakant: ledighed, ledig.

vasal: lensmæssigt undergiven mand, der har aflagt mandsed.

verdensgejstlig: de gejstlige, der ikke tilhørte en munkeorden.

verdenskirke **møde:** se generalkoncil(ium).

versere: er i gang (undertiden en ren påstand) .

vesper: den gudstjeneste, der oprindeligt fandt sted efter mørkets frembrud, efterhånden om eftermiddagsgudstjenesten.

vicegreve: stedfortræder for en greve.

vicekansler: stedfortræder for en kansler.

vicelegat: af legat beskikket stedfortræder.

vidisse: dokument, som indeholder afskrift af et andet dokument og dokumentudstedernes erklæring om, at de har set (på latin: vidisse) det pågældende dokument, samt deres udtalelse om samme dokumentets tilforlidelighed.

vigilier: de gudstjenester, der fandt sted om natten før en festdag.

vikar: 1) stedfortræder i et gejstligt embede; 2) evig vikar: vikar, der beklædte et fast embede i en domkirke, alterpræst.

viktorinerordenen: munkeorden, opkaldt efter abbediet i St. Victor i Paris, der grundlagdes omkr. 1110 af Vilhelm af Champeaux og fulgte augustinerreglen i en særlig form.

villa forensis: se købing

virning: værdien af det inventar eller den besætning, der er anbragt på en ejendom, og som skal tilsvares ved fratrædelsen.

visitatorer: munke, som udsendes fra de enkelte ordeners og ordensgrenes hovedklostre for at visitere klostrene i ordensprovinserne.

visitats (I, 6): overordnet kirkelig myndigheds (ofte faderabbeds eller biskops) tilsyn med gejstlige institutioner og embeder gennem besøg på stedet.

vrag (**ret**): (kongens) ret til det på kysten inddrevne vrag.

væbner: (armiger, a wapn) adelsmand, der ikke har opnået ridderværdigheden.

værge (ved et kapitel) : gengiver det latinske custos.

værn: (kongelig) beskyttelse.

værnehelgen: skytshelgen.

ægt: kørsel eller befordring, der ydes som pligt til jordens ejer.

ærkedegn: indehaver af en af de højere gejstlige værdigheder i et domkapitel.

ærkepræst (archipresbyter): overordnet præst, der oprindeligt på bispens vegne skulle føre tilsyn med sognepræsterne i stiftet. årtid: årlig sjælemesse.

øre: se mark.

ørtug: se mark.

ærkepræst: (archipresbyter), overordnet præst, der oprindeligt på bispens vegne skulle føre tilsyn med sognepræsterne i stiftet.

årtid: årligt genkommende sjælemesse for en afdød.

Maglaug - stødt på 2011 i ÆDA - bl.a. nævnt ved:

s. 79f IV 20 Leestrup 1509

Kongens kansler, Ove Bilde, gav sm. m. sine brødre gods i maglaug til Antvorskov Kloster 1509. Bl.a. i Faxe herred "*udi Lestrop sogen en gaardt*"

google-søgning på maglaug

Historiske Efterretninger om Norges Biergverker fra aaret 1516 til udgangen ... Af Morten T. Brännich

0 Anmeldelser
Skriv anmeldelse
Om denne bog

"maglaug" Kør

Føj til Mit bibliotek

Google e-bog
Køb én gang. Læs hvor som helst.
Flere oplysninger

Gratis
Bedre til større skærme.
HENT NU

Resultat 1 af 1 i denne bog for "maglaug"

"Brev Fuldmagt eder giver. at I med det allerførste
"begiver Eder hid til fornævnte Semb, grancker og
"grangiveligen forfare samme Godfles Eiendom,
"Landgilde, Herlighed, Rente og andre Tilliggel-
"fer, saavidtfom er beliggendes paa den ene Side
"Foffen, saavelfom og paa det Vort og Cronens
"Gods og Eiendom, som han til Maglaug igien er begie-
"rendes, I det udi ligemaade grancker og grangi-
"veligen forfarer, og liden ligner og lægger det ene
"Gods imod det andet, lignendes og læggendes vorder
"at I det under Ederes Sønnetar give klarligen for

fynhistorie.dk – både nævnt mageskifte og maglaug

et mageskiftsbrev, dateret 13.7. 1560, hvorefter Eiler Rønnow til Hvidkilde ved mageskifte med kronen får besiddelser i Amedrup og Rødskebølle.

Brev 13.7. 1560 (1) Brev 13.7. 1560 (2) Brev 13.7. 1560 (3) Brev 13.7. 1560 (4)

*Wÿ Frederich thennd Annden
Giöre alle witherligtt att wÿ
nu haffue giortt itt enigt
mageskiffthe mett oss Elskel:
Eÿler Rönnow thill Huitkiel
wor mannd oc raad, wdj saa
maade att hand och hans
arffuinge skulle haffue nyde,
bruge, oc for euige eÿendom
thill maglaug beholde, wor och kronens rettighett aff thesse efterschreffne wore
oc kronens Jordeegne bönder gaarde her wdj wort land Fÿen ligenndis, som er wdj
Amedrup thre gaarde, paa thend förste boer Lauritz Jepss, giffuer aarlighenn ij skpr*

fra ODS fra den trykte ODS' bind 13, udkommet 1932. bind 13, 1932

Nærmest arrondering / svært at skelne fra mageskifte

Mage-lag ell. mage-lav (*Moth.M22*), et. (*ænyd.* magClag, -laug; *til I.* Mage 1; *nu næppe br.*) *d. s. s.* –læg. *Slange.ChrIV.427. 519.*

Mage-læg, et. (*til I.* Mage 1; *jf.* –lag; *især jur.*) *vbs. til* –lægge. *Leth.(1800).* (*det*) gialdt om et hensigtsmæssig Magelæg af Jorderne. *Chr.VIII.(Bornh.Samlinger.XVI. (1925).88).* Kirker og Klostre ... forstode ved Gaver og Magelæg at tilvende sig Kronens Ret over de jordegne Bønder. *CFWegener.LK.16. Torp.173*

mage-lægge, *v. vbs. -ning* (*VSO. MO.*), *jf. -læg.* (*ænyd. d. s.; til I.* Mage 1; *især jur.*) *bytte et areal bort mod et en anden ejendom tilhørende areal, der er lige saa stort i boniteret maal; ogs. undertiden i al alm.: mageskifte* (II).

I Henseende til Mageskifter ... befales, at de Jorder, som magelægges imod hinanden, skal i ethvert Tilfælde under en Land-Inspecteurs Bestyrelse hver for sig opmaales, taxeres og sættes i Hartkorn. *Forordn.²/81786.§4.* Herremanden ... kunde sælge og magelægge og ved Dobbelt bortspille dem (*dvs.: fæstebønderne*) med Gaardene. *Lehm.IV.235.*

Ejendommen (*dvs.: en statshusmandslod*) maa ikke ... magelægges med anden Jord uden Landbrugsministerens særlige Samtykke. *LouNr.94³⁰/41909. §20.*